

Ewelina Świdrak

<https://orcid.org/0000-0002-6815-5370>

e-mail: ewelina.swidrak@kul.pl

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Polska

Trudności w badaniach ilościowych z udziałem dzieci w wieku do lat trzech uczęszczających do żłobków – refleksje na podstawie doświadczenia badacza

Difficulties in Quantitative Research Involving Young Children in Daycare Settings: Reflections Based on the Researcher's Experience

KEYWORDS

quantitative studies,
research ethics,
children under
the age of three,
childhood studies,
participatory
research

ABSTRACT

The aim of this article is to analyze the difficulties encountered when conducting quantitative research with children under three years of age in nurseries, in the context of contemporary concepts of childhood research. The research issues encompass methodological, ethical, and organizational challenges related to planning and implementing research with the youngest children. The research problem addressed in the article is formulated as follows: what specific types of difficulties can be identified in the process of conducting quantitative pedagogical research involving children under the age of three, and how can these difficulties be overcome? The article adopts a methodological and reflective approach. The study is based on a qualitative reflexive analysis of the researcher's own experience combined with a critical review of relevant literature and research documentation generated during empirical studies conducted in nursery settings. The argument follows a problem-oriented structure, including: an outline of key assumptions of childhood studies, an analysis of ethical, methodological and practical difficulties, and a synthesis of conclusions. The analysis identifies specific challenges related to obtaining consent, the limited availability of standardised research tools, the risk

of subjective assessments, and organisational factors linked to family circumstances and children's health. The results indicate that effective research in this age group requires adapting methods to children's abilities and close collaboration with caregivers. The conclusions emphasize the need for further development of research tools and conducting research consistent with the concept of child agency.

SŁOWA KLUCZE

badania ilościowe,
etyka badań, dzieci
do lat trzech,
childhood studies,
badania z udziałem
dzieci

ABSTRAKT

Celem artykułu jest analiza trudności napotykaných podczas prowadzenia badań ilościowych w żłobkach z udziałem dzieci poniżej trzeciego roku życia, w kontekście współczesnych koncepcji badań nad dzieciństwem. Problematyka badawcza obejmuje zarówno wyzwania metodologiczne, etyczne, jak i organizacyjne, związane z planowaniem oraz realizacją badań z udziałem najmłodszych dzieci. Problem badawczy artykułu brzmi: jakie specyficzne rodzaje trudności można wyróżnić w procesie naukowego badania pedagogicznego o charakterze ilościowym z udziałem dzieci do lat trzech i jak je przezwyciężyć? Artykuł ma charakter metodologiczno-refleksyjny. Zastosowano jakościową refleksyjną analizę doświadczeń badacza oraz krytyczną analizę literatury przedmiotu i dokumentacji badawczej powstałej w toku badań empirycznych prowadzonych w żłobkach. Wywód ma strukturę problemową i obejmuje kolejno: omówienie założeń *childhood studies*, analizę trudności etycznych, metodologicznych oraz praktycznych, a następnie syntezę wniosków. W wyniku analizy wyłoniono trudności związane m.in. z uzyskiwaniem zgody na udział w badaniu, ograniczeniami standaryzowanych narzędzi badawczych, subiektywizmem ocen oraz czynnikami rodzinnymi i zdrowotnymi zakłócającymi proces badawczy. Wyniki wskazują, że skuteczne prowadzenie badań w tej grupie wiekowej wymaga dostosowania metod do możliwości rozwojowych dzieci oraz ścisłej współpracy z ich opiekunami. Wnioski podkreślają konieczność dalszego rozwijania narzędzi badawczych oraz prowadzenia badań zgodnych z ideą sprawczości dziecka.

Wstęp

Opieka, wychowanie i edukacja dzieci do 3. roku życia przez wiele lat były w Polsce marginalizowane w badaniach. Choć obecnie zainteresowanie tym okresem życia dzieci wzrasta, prowadzenie badań z ich udziałem wciąż napotyka istotne trudności, zwłaszcza natury etycznej i metodologicznej, związane m.in. z możliwościami komunikacyjnymi dzieci, asymetrią relacji badacz–dziecko oraz instytucjonalnym

kontekstem badań (Christensen i Prout, 2008; Mayall, 2002). Artykuł ma charakter metodologiczno-refleksyjny (Rubacha, 2008, s. 27–32) i stanowi jakościową analizę krytyczną trudności pojawiających się w procesie prowadzenia badań ilościowych z udziałem najmłodszych dzieci. Celem artykułu jest identyfikacja i analiza – na podstawie własnych doświadczeń – trudności pojawiających się w procesie badawczym w badaniach ilościowych prowadzonych z udziałem dzieci w wieku do lat trzech, w kontekście współczesnych założeń badań nad dzieciństwem. Celem praktycznym jest sformułowanie propozycji przewyciężenia tych trudności, z uwzględnieniem współczesnych podejść do dzieciństwa oraz zasad etyki badań z udziałem dzieci.

Problem badawczy artykułu brzmi: jakie specyficzne rodzaje trudności można wyróżnić w procesie naukowego badania pedagogicznego o charakterze ilościowym z udziałem dzieci w wieku do lat trzech i jak je przewyciężać?

Analiza została przeprowadzona w paradygmacie badań jakościowych z wykorzystaniem refleksyjnej analizy doświadczeń badacza oraz krytycznej analizy literatury przedmiotu i dokumentów badawczych (m.in. narzędzi badawczych, procedur badawczych, dokumentacji), powstałych w toku realizacji badań empirycznych przeprowadzonych przez autorkę w latach 2019–2024 w żłobkach lubelskich (Świdrak, 2020, 2021, 2025). Jako metody badawcze zastosowano obserwację, testy i sondaże. Proces analizy polegał na porządkowaniu materiału empirycznego, dokumentacji i publikacji badacza, w wyniku czego dokonano identyfikacji powtarzających się problemów oraz ich grupowania w odrębne kategorie.

Na podstawie analizy wyróżniono trzy główne kategorie trudności doświadczanych w procesie organizowania, prowadzenia i analizy wyników badań ilościowych z udziałem dzieci w wieku do lat 3. Były to trudności natury etycznej, metodologicznej oraz praktycznej (logistycznej). W dalszej części artykułu omówione zostaną trudności etyczne w odniesieniu do założeń współczesnych koncepcji badań nad dzieciństwem, trudności metodologiczne – w kontekście specyfiki badań ilościowych, a trudności praktyczne w odniesieniu do czynników mogących zakłócać przebieg badań w warunkach instytucjonalnych.

Współczesne koncepcje badań nad dzieciństwem a udział dzieci w badaniach

Współczesne studia nad dzieciństwem (*childhood studies*) są wynikiem zmiany paradygmatu w badaniach najmłodszych, polegającej na odejściu od badań „nad dziećmi” w kierunku badań „z dziećmi” (Prout i James, 1990). Stanowią one próbę upodmiotowienia dziecka jako pełnoprawnego współtwórcy rzeczywistości społecznej (Mayall, 2002; Corsaro, 2011; Maciejewska-Mroczek i Reimann, 2016).

Kluczowym pojęciem we współczesnych badaniach z udziałem dzieci jest sprawczość, rozumiana jako zdolność do działania, podejmowania decyzji i wpływania na otoczenie (Oswell, 2013), wobec czego dzieci w procesie badawczym mają być postrzegane jako istoty autonomiczne, sprawcze, twórcze i podmiotowe (Mayall, 2002; Montreuil i Carnevale, 2015; Maciejewska-Mroczek i Reimann, 2016).

Nowe podejście stanowiło sprzeciw wobec dotychczasowego marginalizowania dzieci w badaniach naukowych i, szerzej, w życiu społecznym. Zdaniem niektórych badaczy i teoretyków dzieci przez wiele lat uznawane były – i nadal bywają – za mniejszość: grupę wykluczoną, słabszą społecznie, „niewidzialną” (*hidden, invisible*) oraz „niemą” (*silent*) (Smith, 2007; Lansdown, 2005; Liamputtong, 2007; Hammersley, 2017; Coyne i Carter, 2018). Obawy przed włączaniem dzieci w proces badawczy dodatkowo przyczyniały się do ich wykluczania z pola dociekań naukowych (Şendil i Sönmez, 2023). Przykładowo, konsultowane przez autorkę artykułu projekty badawcze dotyczące dzieci uczęszczających do żłobków i ich rodzin spotkały się z jednej strony z aprobatą środowiska naukowego – ze względu na istniejącą lukę badawczą – z drugiej jednak wskazywano na istotne ograniczenia badań z udziałem tej grupy badanych. Dotyczyły one między innymi czasochłonności procesu badawczego czy niewielkiej liczby gotowych narzędzi możliwych do zastosowania w badaniach.

Powyżej przedstawione podejście osadzone jest w paradygmacie współczesnych badań nad dzieciństwem, który akcentuje podmiotowość i sprawczość dziecka oraz postuluje jego aktywne uczestnictwo w procesie badawczym. Przyjęcie tej perspektywy ma istotne konsekwencje etyczne i metodologiczne, prowadząc do krytycznej refleksji nad rolą badacza, relacją władzy oraz sposobami włączania dzieci w badania naukowe. W szczególności w przypadku badań ilościowych spełnienie postulatów *childhood studies* stanowi ważne wyzwanie dla badaczy ze względu na pojawiające się napięcie epistemologiczne, między innymi pomiędzy chęcią zachowania obiektywizmu w badaniach a wymogiem aktywnego i świadomego uczestnictwa w nich dzieci, co zostanie opisane w dalszej części artykułu.

Trudności etyczne w badaniach ilościowych z udziałem dzieci żłobkowych

W kwestiach etycznych współczesne studia nad dzieciństwem charakteryzuje przekonanie o nadrzędności bezpieczeństwa i dobrostanu dzieci podczas realizacji badań z ich udziałem. Badania z udziałem dzieci zakładają przyjęcie postawy szacunku wobec dziecka, słuchania i respektowania jego praw, uwzględniania jego perspektywy oraz troski o dobrostan dzieci w trakcie badania (Alderson i Morrow, 2011; Christensen i Prout, 2008; Tisdall i in., 2009; Bunio-Mroczek, 2021, s. 9).

Przykładem trudności o charakterze etycznym, szczególnie istotnym w realizacji założeń *new childhood studies*, jest kwestia uzyskania zgody dzieci w wieku poniżej trzech lat na udział w badaniu naukowym. Nowoczesne podejście do badań z dziećmi zakłada konieczność uzyskania świadomej zgody dziecka (Christensen i Prout, 2008; Alderson i Morrow, 2011), co w przypadku dzieci poniżej trzeciego roku życia jest utrudnione ze względu na ograniczone kompetencje poznawcze i komunikacyjne (Maciejewska-Mroczek i Reimann, 2017, s. 17). Ze względu na wiek i poziom rozwoju dziecka uzyskanie w pełni świadomej zgody w tej grupie wiekowej jest w praktyce niemożliwe.

Pomimo tych ograniczeń niektórzy badacze (Broadhead i in., 2011; Alderson, 2008) podkreślają, że nawet najmłodsze dzieci powinny mieć możliwość wyrażenia – choćby w sposób niewerbalny – swojej chęci uczestnictwa w badaniu, a obowiązkiem badacza jest troska o ich komfort i bezpieczeństwo poprzez spełnianie standardów etycznych, takich jak unikanie stresu oraz zapewnienie możliwości przerwania badania w dowolnym momencie (Flewitt i in., 2015; UNICEF, 2013).

W badaniach autorki dotyczących adaptacji dzieci do żłobka zgody na udział w badaniu udzielali rodzice, którzy zostali wcześniej poinformowani o celu i przebiegu badań (Świdrak, 2020, 2021, 2025). Projekty zostały zaakceptowane przez uczelnianą komisję etyczną na etapie planowania. Badania dzieci w żłobkach prowadzono metodą obserwacji, bez ingerencji w naturalny proces adaptacji, charakterystyczny dla każdego dziecka. Dzieci nie miały żadnych zadań do wykonania i nie były narażone na dodatkowe bodźce zaplanowane w projekcie badawczym. Aby nie zaburzyć wyników obserwacji, badaczka starała się zachować dystans i bierność wobec dzieci. Zastosowana przez autorkę technika nosiła znamiona obserwacji ukrytej lub częściowo uczestniczącej (ze względu na brak świadomości dzieci bycia obserwowanym), co uzasadnione było opisowo-wyjaśniającym charakterem badania. Z tego względu na etapie projektowania badań zdecydowano o uzyskaniu zgody jedynie od rodziców badanych dzieci. Badanie z udziałem dzieci poniżej trzech lat może jednak obejmować różne sytuacje, przykładowo takie, w których konieczna jest współpraca z dzieckiem przy wykonywaniu określonych zadań. Czy zatem charakter badań może być kryterium konieczności uzyskiwania zgody od badanych? Warto zastanowić się też, jaka powinna być właściwa relacja badacza z uczestnikami badań w kontekście przyszłego dobra rozwojowego dzieci. Czy badacz powinien jedynie obserwować, czy również reagować w sytuacjach, gdy dostrzega zachowania trudne lub niepokojące? Przykładowo Lucyna Telka (2012), prowadząc badania w łódzkich żłobkach, zaobserwowała przejawy drobnych nadużyć opiekunów wobec dzieci, co – dzięki porozumieniu z personelem – stało się impulsem do przekształcenia przestrzeni placówek.

Kolejną kwestią etyczną jest zapewnienie anonimowości uczestników badań. W przypadku małych dzieci jest to szczególnie trudne, ponieważ materiały badawcze,

takie jak nagrania wideo, mogą umożliwiać identyfikację dziecka. Dlatego rodzice muszą być dokładnie poinformowani o celu, metodach i sposobie przechowywania danych. W dotychczasowych badaniach autorki każdorazowo przekazywano te informacje, a dane osobowe przetwarzano wyłącznie w celu łączenia wyników pochodzących z różnych narzędzi odnoszących się do tego samego dziecka. W badaniach z udziałem małych dzieci wskazuje się również inne strategie ochrony anonimowości, takie jak anonimizacja wizualna materiałów wideo, ograniczanie ich archiwizacji, stosowanie selektywnej rejestracji danych czy rezygnacja z utrwalania wizerunku dziecka na rzecz opisów obserwacyjnych (Hammersley, 2017; Flewitt, 2005; Wiles i in., 2012).

Wobec powyższych trudności warto rozważyć, czy w przypadku dzieci w wieku poniżej trzech lat pełne przyjęcie koncepcji świadomej zgody i dążenie do całkowitej anonimizacji wyników badań uczestników jest w ogóle możliwe i czy nie stoi w sprzeczności z faktycznymi możliwościami rozwojowymi dzieci oraz ich sytuacją życiową. Pojawiające się pytania i wątpliwości mogą wskazywać na niedoskonałości nowego podejścia do badań z udziałem dzieci. W literaturze pojawiają się głosy, że dzieci nie mogą być traktowane tak samo jak dorośli. Im młodsze jest dziecko, tym ma większe trudności ze zrozumieniem specyfiki procesu badawczego, a jego zdolność do właściwego pojmowania procedury świadomej zgody, prawa do rezygnacji z udziału czy prawa do zachowania prywatności jest ograniczona. Im młodsze jest dziecko, tym też bardziej podatne na wpływy zewnętrzne, a badanemu dziecku bywa trudno odmówić osobie dorosłej, zwłaszcza gdy zgodę na udział w badaniu wyrazili rodzice lub nauczyciele (Fombad, 2005). Ponadto ze względu na ograniczone prawa dzieci to właśnie rodzice podejmują decyzje nie tylko dotyczące uczestnictwa dzieci w badaniach, lecz także w kwestiach takich jak publikacja materiałów badawczych czy czerpanie bezpośrednich korzyści z udziału w badaniach (Lisek-Michalska, 2012, s. 47).

Na podstawie przedstawionych analiz wydaje się, że istotnymi kwestiami etycznymi dotyczącymi badań naukowych z udziałem dzieci w wieku do trzech lat jest kwestia ich zgody na uczestnictwo oraz zapewnienia anonimowości w procesie badania. Nie ma niestety jednoznacznej odpowiedzi na to, w jaki sposób uzyskać zgodę dziecka na badania i w jakiej sytuacji jest to konieczne, a kiedy wystarczy zgoda rodziców na udział w badaniu. Rozpatrując zgodę dziecka jako proces, należy brać pod uwagę możliwości poznawcze i komunikacyjne dziecka oraz charakter badania. W kwestii anonimowości należy dążyć do ochrony danych dziecka, jednak nie zawsze jest to możliwe.

Trudności metodologiczne w badaniach ilościowych z udziałem małych dzieci

Tradycyjny podział badań w naukach społecznych obejmuje podejście ilościowe i jakościowe, oparte na odmiennych założeniach epistemologicznych, a tym samym na różnych wizjach rzeczywistości społecznej (Boczkowski, 2018; Creswell, 2013, s. 17–41). Badania ilościowe opierają się na pozytywistycznym ujmowaniu świata społecznego, w którym zjawiska społeczne postrzegane są jako obiektywne i zewnętrzne wobec jednostki, a więc jako odrębne „fakty społeczne”. Fakty te bada się poprzez pomiar określonego zjawiska z zastosowaniem wystandaryzowanych narzędzi i analiz statystycznych w celu uzyskania istotnych i możliwych do uogólnienia wyników (Babbie, 2012, s. 10–35; Świętochowski i Dąbrowska, 2020).

Podejście ilościowe, które w założeniu powinno dążyć do uzyskania możliwie najbardziej obiektywnych i porównywalnych wyników, napotyka wiele trudności w przypadku badań z udziałem dzieci w wieku do lat trzech. Do najczęściej występujących problemów – potwierdzonych doświadczeniem badacza – należą: ograniczona liczba technik, zwłaszcza standaryzowanych, przeznaczonych dla tej grupy wiekowej, subiektywizm w ocenie zjawisk oraz trudności w precyzyjnym wyodrębnieniu wskaźników podczas planowania badań.

W badaniach ilościowych najczęściej stosowanymi technikami są: obserwacja, wywiad, ankieta, analiza dokumentów oraz testy (Pilch i Bauman, 2001). W przypadku dzieci do trzeciego roku życia podejście ilościowe wymaga zaangażowania osób trzecich, które dokonują obserwacji i oceny funkcjonowania dziecka, ponieważ dzieci w tym wieku nie są w stanie samodzielnie i świadomie uczestniczyć w wywiadach ani wypełniać ankiet. Rolę oceniających pełnią zatem rodzice, opiekunowie lub sam badacz. W praktyce jedyną techniką, w której dzieci uczestniczą bezpośrednio, jest obserwacja. Jednak zapis jej wyników również należy do dorosłych, co skutkuje koniecznością pośredniej konstrukcji danych i wzmacnia zależność wyników od interpretacji dorosłych, tym samym rodzi ryzyko subiektywizmu – zjawiska niepożądanego w ścisłych założeniach badań ilościowych. Ryzyko subiektywizmu minimalizują wystandaryzowane narzędzia obserwacyjne przeznaczone dla dzieci do trzeciego roku życia, aczkolwiek jeszcze do niedawna brakowało na polskim rynku testów przeznaczonych dla tej grupy wiekowej (Piotrowska, 2016). Obecnie narzędzia przeznaczone dla dzieci poniżej trzeciego roku życia są w sprzedaży Pracowni Testów Psychologicznych PTP oraz Pracowni Testów Psychologicznych i Pedagogicznych Bartosz M. Radtke, jednak koszt ich zakupu jest relatywnie wysoki w porównaniu z testami przeznaczonymi dla innych grup wiekowych (Pracownia Testów Psychologicznych PTP, 2024; Pracownia Testów Psychologicznych i Pedagogicznych, 2024). Testy z opracowanymi normami dla dzieci poniżej trzeciego roku życia przeznaczone są do kilku celów, np. do oceny

całości rozwoju – Dziecięca skala rozwoju (DSR) (Matczak, 2007), Krótka skala rozwoju niemowlęcia (KSRN) (Chrzan Dętkoś, 2024), Skala inteligencji Stanford-Binet 5 (SB5) (Wechsler, 2014) oraz Krótka skala rozwoju dziecka (KSRD) (Matczak i Radtke, 2007); do oceny zachowań adaptacyjnych – ABAS-3 (Harrison i in., 2019) czy do diagnozy autyzmu – ADOS-2 (Lord i in., 2012). Od 2023 roku w Polsce dostępny jest również bezpłatny system oceny procesów poznawczych dzieci i młodzieży od trzeciego miesiąca życia (KAPP) opracowany przez Instytut Badań Edukacyjnych w 2022 r. (Kaczan i in., 2022).

Kolejną trudnością w planowaniu i realizacji badań ilościowych jest wyodrębnienie czynników i zmiennych trafnie odzwierciedlających analizowane zjawiska. Przykładowo płacz dziecka w żłobku może sygnalizować dyskomfort wynikający z różnych przyczyn – choroby, rozłąki z rodzicem, współodczuwania emocji innych dzieci lub konfliktu z rówieśnikiem. Właściwa interpretacja takich zachowań wymaga profesjonalnej wiedzy, znajomości dziecka oraz wysokiej precyzji w obserwacji subtelnych i krótkotrwałych reakcji. Dodatkowym utrudnieniem jest ryzyko utraty lub uzyskania niskiej jakości danych – zarówno z powodu błędnej oceny zachowań dziecka przez osoby trzecie, jak i z powodu niestabilności samych zachowań, zależnych od otoczenia, nastroju czy stanu zdrowia dziecka.

Rozważając perspektywę *childhood studies* i wymogi badań ilościowych, pojawia się napięcie epistemologiczne między dążeniem do obiektywizacji i porównywalności danych a postulatem uznania dzieci za podmioty aktywnie współpracujące w procesie badawczym.

Odpowiedzią na ograniczenia podejścia ilościowego oraz na wymogi współczesnych koncepcji badań nad dzieciństwem mogą być badania o charakterze partycypacyjnym, w których badacz wchodzi w relację z dzieckiem, a jego pozycja jest bardziej uprzywilejowana (Maciejewska-Mroczeek i Reimann, 2016). Bezpośredni kontakt z dzieckiem pozwala badaczowi ocenić gotowość dziecka do udziału w badaniu, uwzględniając jego stan emocjonalny, samopoczucie i niewerbalne sygnały, a nie jedynie pisemną zgodę rodziców (Gallacher i Gallagher, 2008). Tego typu badania nie są jednak wolne od krytyki. Wątpliwości budzi zwłaszcza uogólnianie postulatu włączania najmłodszych dzieci w wieku poniżej trzech lat w proces badawczy. Dzieci stanowią bowiem grupę zróżnicowaną pod względem wieku, płci oraz kapitału społecznego, ekonomicznego i kulturowego, dlatego postulowanie ich uczestnictwa na tych samych zasadach wiąże się z ryzykiem nadmiernych uogólnień (Zalewska-Królak, 2020, s. 81). Ponadto zdaniem badaczy brytyjskich partycypacja w pewnych przypadkach może ograniczać autonomię dziecka poprzez wywieranie wpływu na jego zachowanie lub manipulację jego opiniami (Gallacher i Gallagher, 2008). Podstawowym problemem wynikającym z nadmiernego zaangażowania dzieci w proces badawczy jest zatem ryzyko zafałszowania wyników wskutek wpływu badacza, co pozostaje

w sprzeczności z zasadą obiektywizmu w podejściu ilościowym. Dodatkowo warto zaznaczyć, że ze względu na cel badania oraz przedmiot oceny różne obszary rozwoju dziecka generują odmienne możliwości i ograniczenia metodologiczne. Przykładowo w badaniach koncentrujących się na rozwoju poznawczym nadmierna partycypacja dziecka może zwiększać ryzyko wpływu badacza i zafałszowania wyników, natomiast w badaniach nad doświadczeniami społecznymi lub emocjonalnymi ograniczenie relacji badacz–dziecko może prowadzić do utraty istotnych danych (Greig i in., 2013).

Trudności organizacyjne i praktyczne – perspektywa rodzinna i zdrowotna

Można wymienić wiele czynników, które mogą zakłócać proces badania z udziałem przebywających w żłobkach dzieci w wieku do trzech lat. Należą do nich między innymi: zmienne dotyczące dziecka, takie jak temperament czy wcześniejsze doświadczenia; czynniki rodzinne, np. styl wychowania i stabilność środowiska rodzinnego; czynniki związane ze środowiskiem żłobkowym, takie jak różnice w procedurach adaptacyjnych, warunki fizyczne w placówce czy kompetencje personelu; a także czynniki dotyczące samego badacza, np. stronnictwo. Na potrzeby niniejszego artykułu skupiono się jednak na tych aspektach, które stanowiły subiektywną trudność dla autora podczas przeprowadzania badań w żłobkach, a dotyczyły one funkcjonowania rodzin oraz problemów zdrowotnych dzieci.

Można założyć, że ze względu na wieloczynnikowość rozwoju dzieci we wczesnym dzieciństwie badania z ich udziałem powinny uwzględniać szerszy kontekst życia rodzinnego nawet wtedy, gdy prowadzone są poza środowiskiem domowym. Mimo że dzieci uczęszczające do żłobka spędzają znaczną część dnia w placówce, to jednak większość czasu funkcjonują w określonym systemie rodzinnym, który może mieć istotny wpływ na ich zachowanie także w trakcie badań. Życie rodzin z małymi dziećmi charakteryzuje się dużą dynamiką, a wejście w rolę rodzica wiąże się z redefinicją dotychczasowych ról małżeńskich (partnerskich) i zmianami w codziennym funkcjonowaniu, takimi jak rytm dnia, poziom aktywności czy organizacja życia rodzinnego (Ylmeri de Vriend i in., 2024). Tym zmianom często towarzyszy obciążenie fizyczne i psychiczne, zwłaszcza w pierwszym roku życia dziecka (np. zmęczenie, brak snu), a także trudności emocjonalne i stres rodziców (Hattangadi i in., 2020; Swanson i Hannula, 2022). Dodatkowym utrudnieniem mogą być kwestie finansowe i zmiany w życiu zawodowym rodziców, szczególnie matek. W rodzinach z niemowlęciem główne trudności w opiece koncentrują się wokół karmienia, snu, zdrowia oraz zapewnienia bezpieczeństwa i wsparcia rozwoju dziecka. Ważnym wyzwaniem jest również wybór osoby, która podczas nieobecności matki będzie sprawować opiekę nad dzieckiem

(Mac, 2013). Bardzo trudnym i emocjonalnym momentem w życiu rodziny jest powierzenie dziecka opiece żłobka oraz jego adaptacja do nowego środowiska (Świdrak, 2021). Z doświadczeń badacza wynika, że sytuacja rodzinna dzieci może stanowić czynnik ograniczający udział w badaniach. Rodziny wychowujące dzieci w wieku do trzech lat ze względu na liczne obowiązki opiekuńcze dysponują szczególnie ograniczonym zasobem czasu wolnego. W dotychczasowych badaniach autorki czas poświęcany przez rodziców na wypełnienie testów lub ankiet często był dzielony z opieką nad dzieckiem, co utrudniało im koncentrację i mogło wpłynąć na dokładność odpowiedzi. Często były również przypadki odmowy udziału w badaniu. Dodatkowo w literaturze podkreśla się problem braku zgody rodziców na udział w badaniach swojego dziecka, nawet pomimo motywacji i pozytywnego nastawienia dziecka (Şendil i Sönmez, 2023).

Kolejnym czynnikiem, który utrudniał kontakt z uczestnikami i przeprowadzanie badań wielokrotnych lub rozłożonych w czasie, była absencja dzieci w żłobku spowodowana infekcjami. Dzieci przebywające w większych grupach są narażone na kontakt z czynnikami chorobotwórczymi, które z dużą częstotliwością rozprzestrzeniają się w środowisku zbiorowym. Przykładowo badania przeprowadzone w województwie świętokrzyskim wskazują, że dzieci w wieku poniemowlęcym wychowywane wyłącznie w domu chorują około 4,5 razy rzadziej niż dzieci uczęszczające do żłobków (Wolska-Długosz i Malarecka, 2018).

Złe samopoczucie dziecka, będące początkiem infekcji, może nie tylko wpływać na wyniki badania, ale również uniemożliwiać jego przeprowadzenie ze względu na nieobecność dziecka w żłobku. Z doświadczeń autora wynika, że trudności w uzyskaniu pełnych danych obserwacyjnych dotyczących procesu adaptacji dzieci (tzw. braki danych) wynikały najczęściej z konieczności przerwania lub powtórzenia obserwacji z powodu choroby i nieobecności dziecka. Konsekwencje utraty danych mogą zaś wpłynąć na rzetelność i trafność wyników pomiaru w całym badaniu, zwłaszcza gdy dobór osób badanych nosi cechy próby reprezentatywnej.

Podsumowując, można zauważyć, że nawet najlepiej zaprojektowane badania z udziałem dzieci uczęszczających do żłobków, uwzględniające możliwość wpływu zmiennych zakłócających czy ubocznych, mogą być trudne do przeprowadzenia z uwagi na dynamicznie zmieniającą się sytuację dziecka i jego rodziny.

Wnioski i implikacje dla przyszłych badań

W artykule opisano trudności etyczne, metodologiczne oraz logistyczne, których doświadcza badacz podczas prowadzenia badań ilościowych z udziałem dzieci w wieku poniżej trzech lat. Subiektywna ocena poziomu napotykaných trudności nie

wyczerpuje jednak problematyki związanej z kwestiami etycznymi dotyczącymi badań z udziałem dzieci do trzeciego roku życia.

Pomimo wskazanych trudności metodologicznych oraz wciąż niewielkiej liczby badań pedagogicznych z udziałem dzieci przebywających w środowisku domowym lub w żłobku poznanie rzeczywistego obrazu wczesnej opieki, wychowania i edukacji dziecka pozostaje kluczowym warunkiem poprawy jakości życia dzieci i ich rodzin. Stanowi to jednocześnie istotne wyzwanie badawcze. Ze względu na wagę celu przewyższanie trudności badawczych powinno być priorytetem dla wszystkich, którym leży na sercu dobro dziecka i jego najbliższego otoczenia. Publikowanie rzetelnych wyników badań, ukazujących między innymi proces adaptacji czy codzienne funkcjonowanie dzieci w żłobkach, może przyczynić się do lepszego zrozumienia roli tych instytucji dla życia rodzin oraz trafniejszego rozpoznania potrzeb dzieci w zakresie opieki i wczesnej edukacji.

Problemy natury etycznej, epistemologicznej czy praktycznej nie mogą stanowić powodu rezygnacji z włączania dzieci poniżej trzeciego roku życia do badań. Dlatego opracowanie propozycji bezpiecznego i zgodnego ze standardami etycznymi uczestnictwa dzieci w badaniach jest istotne i potrzebne w kontekście współczesnego podejścia do nauki. Jak zatem prowadzić badania naukowe z udziałem małych dzieci, aby były one docenione i traktowane podmiotowo? Refleksje pozwalają na sformułowanie kilku implikacji dotyczących organizacji i prowadzenia badań z najmłodszymi dziećmi. W kwestiach etycznych zarówno w badaniach ilościowych, jak i jakościowych konieczne jest projektowanie metod uzyskiwania zgody w sposób adekwatny do poziomu rozwoju uczestników, czyli dostosowany do ich możliwości percepcyjnych i komunikacyjnych. W literaturze podkreśla się, że zamiast traktować zgodę jako jednorazowy, formalny akt, proces uzyskiwania zgody u dzieci poniżej trzeciego roku życia powinien mieć charakter ciągły, relacyjny i dostosowany do indywidualnych możliwości dziecka (Graham i in., 2013, Maciejewska-Mroczek i Reimann, 2016). Ponadto proces udzielania zgody nie narzuca z góry jej wyrażenia w formie werbalnej (Docket i in., 2013) i choć dzieci poniżej trzeciego roku życia nie są w stanie werbalnie wyrazić wszystkich aspektów zgody, mogą uczestniczyć w interakcji i reagować w sposób niewerbalny, a ich reakcje powinny być zauważane i respektowane.

Na etapie przedstawiania dzieciom celu i przebiegu badania badacze mogą wykorzystywać materiały wizualne lub elementy zabawy, aby pomóc dziecku zrozumieć kontekst sytuacji badawczej. Ważne jest, by zachować ciągłość procesu badania z uwzględnieniem zasad etycznych na każdym jego etapie – w tym możliwości wycofania się z udziału, reagowania na przejawy dyskomfortu czy protestu dziecka. Etyka badań z udziałem dzieci poniżej trzech lat musi uwzględniać istniejącą asymetrię roli między dorosłym a dzieckiem, a postawa badawcza powinna być w szczególności sposób

responsywna i wrażliwa na potrzeby uczestnika (Christensen i Prout, 2008; Alderson i Morrow, 2011; Flewitt, 2005; UNICEF, 2013).

W kwestiach metodologicznych w celu zminimalizowania subiektywizmu i dostarczenia rzetelnych danych empirycznych należy dążyć do ograniczenia wpływu badacza na przebieg badania. Nie może się to jednak odbywać kosztem dobrostanu dzieci. Badacze i ich asystenci powinni być odpowiednio przeszkoleni w zakresie rozpoznawania zachowań dzieci, w tym subtelnych sygnałów niewerbalnych pojawiających się podczas bezpośredniego kontaktu. Konieczne jest również opracowywanie nowych narzędzi badawczych dla dzieci w wieku 0–3 lat, które obejmowałyby nie tylko całościowy rozwój dziecka, lecz także szczegółowe aspekty jego funkcjonowania.

W zakresie trudności praktycznych planowanie badań z udziałem dzieci wymaga nie tylko uwzględnienia wielu zmiennych mogących mieć znaczenie dla funkcjonowania dzieci w placówkach, ale szerszego kontekstu badań. Wymaga to odpowiedniego przygotowania, w tym poznania środowiska życia dziecka, oczekiwań i możliwości uczestników oraz opracowania niezbędnej dokumentacji – formularzy zgód dla rodziców i placówek. Dobrą praktyką jest utrzymywanie kontaktu z uczestnikami badań oraz instytucjami współpracującymi w celu przekazania informacji zwrotnej o wynikach badań z zachowaniem zasad anonimowości i ochrony danych osobowych.

Bibliografia

- Alderson, P. (2008). Young children's rights: Exploring beliefs, principles and practice. W: P. Christensen i A. James (red.), *Research with children: Perspectives and practices* (s. 21–38). Routledge.
- Alderson, P. i Morrow, V. (2011). *The ethics of research with children and young people: A practical handbook*. SAGE Publications.
- Babbie, E. (2012). *The practice of social research* (wyd. 13). Cengage Learning.
- Boczkowski, A. (2018). Badania ilościowe i jakościowe w socjologii. Między separacją epistemologiczną a praktyczną komplementarnością. *Roczniki Nauk Społecznych*, 10(4), 63–80. <https://doi.org/10.18290/rns.2018.46.4>
- Broadhead, P., Brock, A. i Hughes, D. (red.). (2011). *Ethics and research with young children: New perspectives*. SAGE Publications.
- Bunio-Mroczek, P. (2021). Badania skoncentrowane na dzieciach, badania z udziałem dzieci, dzieci jako badacze. Etyczne i metodologiczne aspekty badań prowadzonych w nurcie nowej socjologii dzieci i dzieciństwa. *Przegląd Socjologii Jakościowej*, 17(4), 6–26. <https://doi.org/10.18778/1733-8069.17.4.01>
- Chrzan-Dętkoś, M. (2024). *Krótką skalą rozwoju niemowlęcia (KSRN)*. Pracownia Testów Psychologicznych i Pedagogicznych.

- Christensen, P. i Prout, A. (2008). Ethical principles and practice in research with children. W: P. Christensen i A. James (red.), *Research with children: Perspectives and practices* (s. 61–86). Routledge.
- Corsaro, W.A. (2011). *The sociology of childhood* (wyd. 3). Pine Forge Press.
- Coyne, I. i Carter, B. (2018). *Being participatory: Researching with children and young people*. Springer.
- Creswell, J.W. (2013). *Projektowanie badań naukowych. Metody jakościowe, ilościowe i mieszane* (J. Gilewicz, tłum.). Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Dockett, S., Perry, B. i Kearney, E. (2013). Promoting children's informed assent in research participation. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 26(7), 802–828. <https://doi.org/10.1080/09518398.2012.666289>
- Flewitt, R. (2005). Conducting research with young children: Some ethical considerations. *Early Child Development and Care*, 175(6), 553–565.
- Flewitt, R., Ang, L. i Kucirkova, N. (2015). *Research methods for early childhood education*. Bloomsbury.
- Fombad, C.M. (2005). Protecting children's rights in social science research in Botswana: Some ethical and legal dilemmas. *International Journal of Law, Policy & the Family*, 19, 102–120.
- Gallacher, L.-A. i Gallagher, M. (2008). Methodological immaturity in childhood research? Thinking through “participatory methods”. *Childhood*, 15(4), 499–516. <https://doi.org/10.1177/0907568208091672>
- Graham, A., Powell, M.A., Taylor, N., Anderson, D. i Fitzgerald, R. (2013). *Ethical research involving children*. UNICEF Office of Research – Innocenti.
- Greig, A., Taylor, J. i MacKay, T. (2013). *Doing research with children: A practical guide*. SAGE Publications.
- Hammersley, M. (2017). Childhood studies: A sustainable paradigm? *Childhood: A Global Journal of Child Research*, 24(1), 113–127. <https://doi.org/10.1177/0907568216631399>
- Harrison, P.L., Oakland, T., Otrębski, W., Domagała-Zyśk, E., Sudoł, A. i Wiącek, G. (2019). *ABAS3. System oceny zachowań adaptacyjnych. Podręcznik polski*. Pracownia Testów Psychologicznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego.
- Hattangadi, N., Cost, K.T., Charach, A., Crosbie, J., Gonzalez, A., Jenkins, J.M., Korczak, D.J. i Szatmari, P. (2020). Parenting stress during infancy is a risk factor for mental health problems in 3-year-old children. *BMC Public Health*, 20, art. 1726. <https://doi.org/10.1186/s12889-020-09861-5>
- Kaczan, R., Orylska, A., Kaczmarek, M., Bedyńska, S., Rycielski, P., Sędek, G., Krasowicz-Kupis, G. i Wiejak, K. (2022). Kompleksowa analiza procesów poznawczych. Kwestionariusze do diagnozy dzieci w wieku 3–36 miesięcy KAPP_S_D(R). Instytut Badań Edukacyjnych.
- Lansdown, G. (2005). *The evolving capacities of the child*. UNICEF Office of Research – Innocenti. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000146178>
- Liamputtong, P. (2007). *Childrearing and infant care: A cross-cultural perspective*. Nova Science Publishers.

- Lisek-Michalska, J. (2012). Etyczne aspekty badań fokusowych z udziałem dzieci i młodzieży. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Sociologica*, 42, 33–61. <https://doi.org/10.18778/0208-600X.42.03>
- Lord, C., Rutter, M., DiLavore, P.C., Risi, S., Gotham, K. i Bishop, S. (2012). *Autism diagnostic observation schedule – second edition (ADOS2). Polska wersja podręcznika*. Wydawnictwo WPS/Pracownia Testów Psychologicznych.
- Mac, A. (2013). Trudności w opiece nad małym dzieckiem. W: B. Zboina (red.), *Dobrostan, umysł, uroda. Zdrowie i dobrostan* (s. 69–89). Wydawnictwo Naukowe Neurocentrum.
- Maciejewska-Mroczek, E. i Reimann, M. (2016). Jak zgadzają i nie zgadzają się dzieci. O (nie)równowadze sił i świadomej zgodzie w badaniach z dziećmi. *Przegląd Socjologii Jakościowej*, 12(4), 42–55. <https://doi.org/10.18778/1733-8069.12.4.03>
- Maciejewska-Mroczek, E. i Reimann, M. (2017). Kodeks dobrych praktyk w badaniach z dziećmi. O potrzebie tworzenia zasad prowadzenia. *Miscellanea Anthropologica et Sociologica*, 18(3), 11–23.
- Matczak, A. (2007). *Dziecięca skala rozwoju (DSR)*. Pracownia Testów Psychologicznych PTP.
- Matczak, A. i Radtke, B.M. (2007). *Krótką skalą rozwoju dziecka (KSRD)*. Wydawnictwo Psychologiczne.
- Mayall, B. (2002). *Towards a sociology for childhood: Thinking from children's lives*. Open University Press.
- Montreuil, M. i Carnevale, F.A. (2015). A concept analysis of children's agency within the health literature. *Journal of Child Health Care*, 20(4), 503–511. <https://doi.org/10.1177/1367493515620914>
- Oswell, D. (2013). *The agency of children: From family to global human rights*. Cambridge University Press.
- Pilch, T. i Bauman, T. (2001). *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*. Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Piotrowska, A. (2016). Przegląd narzędzi do badania kontekstu rozwoju dzieci do lat trzech. *Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja*, 19(4), 115–136.
- Pracownia Testów Psychologicznych i Pedagogicznych Bartosz M. Radtke. (2024). *Oferta narzędzi diagnostycznych dla dzieci*. Pracownia Testów Psychologicznych i Pedagogicznych.
- Pracownia Testów Psychologicznych PTP. (2024). *Katalog testów psychologicznych i pedagogicznych*. Pracownia Testów Psychologicznych PTP.
- Prout, A. i James, A. (1990). A new paradigm for the sociology of childhood? Provenance, promise and problems. W: A. James i A. Prout (red.), *Constructing and reconstructing childhood* (s. 7–33). Falmer Press.
- Rubacha, K. (2008). *Metodologia badań nad edukacją*. Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne
- Şendil, Ç.Ö. i Sönmez, S. (2023). Ethics in research including young children: Views and experiences of researchers. *Elementary Education Online*, 19(1), 87–99. <https://ilkogretim-online.org/index.php/pub/article/view/6931>

- Smith, A.B. (2007). Children and young people's participation rights in education. *The International Journal of Children's Rights*, 15(1), 147–164. <https://doi.org/10.1163/092755607X181739>
- Swanson, V. i Hannula, L. (2022). Parenting stress in the early years: A survey of the impact of breastfeeding and social support for women in Finland and the UK. *BMC Pregnancy and Childbirth*, 22, art. 699. <https://doi.org/10.1186/s12884-022-05010-5>
- Świdrak, E. (2020). Adaptacja dzieci do lat trzech do instytucjonalnych form opieki na przykładzie żłobków lubelskich. *Roczniki Pedagogiczne*, 3, 67–92.
- Świdrak, E.M. (2021). Selected predictors of parents' anxiety levels when entrusting the care of a child to a nursery. *The New Educational Review*, 66, 40–52.
- Świdrak, E. (2025). Wybrane środowiskowe korelaty adaptacji dzieci do żłobków. *Problemy Wczesnej Edukacji*, 60(1), 156–168. <https://doi.org/10.26881/pwe.2025.60.12>
- Świętochowski, W. i Dąbrowska, K. (2020). Ilościowa i jakościowa orientacja badawcza w psychologii – perspektywy koegzystencji. *Polskie Forum Psychologiczne*, 25(3), 316–335. <https://doi.org/10.14656/PFP20200304>
- Telka, L. (2012). *Przekształcanie przestrzeni społecznej placówki. Studium społeczno-pedagogiczne na przykładzie żłobków*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Tisdall, E.K.M., Davis, J.M. i Gallagher, M. (2009). *Researching with children and young people: Research design, methods and analysis*. SAGE Publications.
- UNICEF. (2013). *Ethical research involving children*. UNICEF Office of Research – Innocenti. <https://www.unicef.org/innocenti/media/9181/file/Ethical-Research-Involving-Children-compendium-2013-EN.pdf.pdf>
- Wechsler, D. (2014). *Skala inteligencji Stanford-Binet, 5. wydanie (SB5)*. Pracownia Testów Psychologicznych.
- Wiles, R., Prosser, J., Bagnoli, A., Clark, A., Davies, K., Holland, S. i Renold, E. (2012). *Visual ethics: Ethical issues in visual research*. National Centre for Research Methods.
- Wolska-Długosz, M. i Malarecka, M. (2018). Sytuacja zdrowotno-rozwojowa dzieci do lat 3 wychowujących się w środowisku rodzinnym i żłobkowym. *Scientific Bulletin of Chełm: Section of Pedagogy*, 2, 65–81.
- Ylmeri de Vriend, A., Branje, S.J.T., Hale, W.W. i Meeus, W.H.J. (2024). Transition to motherhood: Adverse childhood experiences, and support from partner, family and friends. *Maternal and Child Health Journal*, 28, 1242–1249.
- Zalewska-Królak, A. (2020). Partycypacja dzieci w badaniach społecznych: Wprowadzenie do zagadnienia. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Sociologica*, 74, 75–93. <https://doi.org/10.18778/0208-600X.74.05>